

Tarinoita Tuomiokirkosta-podcast

Luita kaapissa

<https://www.turuntuomiokirkko.fi/tutustu-historiaan/podcastit>

Tuomiokirkon kirkonkellot soivat.

Rami: Tervetuloa uuden Tarinoita Tuomiokirkosta -jakson pariin! Minun nimeni on Rami.

Henna: Ja minä olen Henna, heippa!

Rami: Tiedätkö sen sanonnan, että jollakulla on luurankoja kaapissa?

Henna: Toki.

Rami: Meilläkin on ollut täällä tuomiokirkossa niitä! Tai no, ei kokonaista luurankoa, saati luurankoja monikossa mutta yksittäisiä luita kuitenkin.

Henna: Kyllähän täältä kokonasiakin luurankoja löytyy, vaikkakin lattian alta. Eikä se sanonta muutenkaan tuohon taida viitata.

Rami: Aa, R.I.P. No, luut meidän kaapissa haluttiin kuitenkin pitää piilossa, mutta nyt niiden salaisuudet paljastetaan. Tämänkertaisessa jaksossa otetaan hyppy keskiajan puolelle ja puhutaan pyhäinjäännöksistä.

Alkuun on siis paikallaan ottaa yksinkertaistettu pikakertaus pyhimyskultista. Pyhimyksethän ovat katolisessa kirkossa erityisen hyveellistä elämää eläneitä kristittyjä, joiden ei kuolemansa jälkeen tarvitse puhdistautua synneistään kiirastulessa, vaan jotka pääsevät suoraan taivaaseen Jumalan luo. Koska pyhimykset ovat lähellä Jumalaa, heiltä voi pyytää esirukouksia esimerkiksi oman tai läheistensä terveyden ja hyvinvoinnin puolesta. Mahdolliset saadut rukousvastaukset, ihmetteot, ovat osoitus siitä, että henkilö on tosiaan jo päässyt Jumalan luo. Siksi niitä vaaditaan ennen pyhimykseksi julistamista. Katolisella keskiajalla Suomessakin pyhimyskultti eli vahvana, ja ihmiset rukoilivat apua vaivoihinsa eri pyhimyksien kautta. Tuomiokirkossa oli runsaasti pyhimyksille omistettuja alttareita, joiden ääreen ihmiset saapuivat hädän tai kiitoksen hetkellä. Näissä alttareissa oli myös reliikki, eli pyhäinjäännös. Ne saattoivat olla esimerkiksi pyhimysten luita ja muita pyhimysten kanssa kosketuksissa olleita esineitä. Esineissä oli voimaa, sillä pyhimyksen ihmeellisyys säilyi niissä. Yhdet kirkon arvokkaimmista reliikeistä kuuluivat ainoalle suomalaiselle paikallispyhimykselle, eli pyhälle piispa Henrikille.

Henrik teki legendan mukaan ristiretken Suomeen 1150-luvulla Ruotsin kuninkaan Eerikin kanssa ja sai lopulta surmansa talonpoika Lallin kirveestä Köyliönjärven jäällä. Häntä pidetään Suomen ensimmäisenä piispana, joka vakiinnutti kirkon oloja maahan. Nykyään tiedämme, että tässä vaiheessa Suomen alueelle oli jo tullut kristinuskon vaikutteita, eli Henrik ennemminkin organisoiki kirkkoa perustamalla seurakuntia ja papinvirkoja, ja tuota legendojen miekallakäännyttämistä tuskin niinkään tapahtui.

Henna: Joo, kaikenlaista. Ja Henrikistä saisi aivan oman jaksonkin, eli ei mennä jaarittelun puolelle - sen sijaan en voi olla mainostamatta Tuomas Heikkilän luentoa Turun tuomiokirkon Youtube-kanavalla, sillä Heikkilä kyseenalaistaa jopa sen, oliko Henrik edes historiallinen henkilö.

Rami: Totta, paljon on miehestä puhuttavaa. Mutta vaikka suuri osa Henrikistä kertovista tarinoista on historian­tutkimuksen näkökulmasta silkkaa legenda, hänen merkityksensä ja ihmetekonsa ovat olleet ja ovat edelleen todellisia häntä rukoilleille ja rukoileville ihmisille. Tästä syystä varmasti katolisen ajan jälkeenkin Henrikin reliikit olivat suomalaisille tärkeitä esineitä, vaikka pyhimyskultti itsessään ei enää kuulunut luterilaiseen uskoon. Harmillisesti reliikit kuitenkin hävisivät isovihan aikana, eli Venäjän miehittäessä Suomea suuren Pohjan sodan aikana vuosien 1713–1721 välissä. Pitkään kerrottiin sellaista juttua, että venäläiset olisi ryöstäneet Henrikin pyhäinjäännökset. Aikalaistarinan mukaan pyhäinjäännöksiä kuljettanut laiva kuitenkin upposi Suomenlahteen matkalla viemään niitä Pietariin hallitsijan muinaismuistokokoelmiin, koska reliikkejä ei kukaan sittemmin nähnyt.

Henna: Isonvihan aikaanhan koko Suomi oli muutenkin aika heikossa jamassa. Zacharias Topelius kuvailee Turku ja tuomiokirkkoa isovihan aikaan teoksessaan *Välskärin kertomuksia* seuraavanlaisesti:

Me kävelimme noilla autioilla kaduilla; kaikkialla kohtasi meitä hävityksen kauhistus! Tuskin kahdettakymmenettä osaa kaupungin asukkaista oli jäänyt paikoilleen; useimmat talot olivat vailla ovia ja ikkunoita; muutamia käytettiin talleina, toisia oli polttopuiksi revitty. -- Me tulimme kunnianarvoisan tuomiokirkon luo -- Ovet olivat selkoselällä; tuuli vinkui rikottujen ikkunaruu­tu­jen läpi. Tornikello seisoj; viisarit olivat pudonneet pois; aika oli pysähtynyt paikoilleen. Alt­tarilta oli koristukset ryöstetty; kuori oli täynnä soraa; ainoastaan sankarien hautain muistomerkit hämöttivät sivukuorista.

Vaikka on paikallaan todeta, että kyseessä ei ole tarkka aikalaiskuvaus, vaan myöhemmän ajan romaani, isovihan aikana kirkosta kuitenkin tosiaan ryöstettiin vaikka mitä, jopa katon kuparilevyjä.

Rami: Jep. Jännittävästi kuitenkin näiden ryöstettyjen Henrikin reliikkien tarina jatkuu parinsadan vuoden jälkeen. 1920-luvun peruskorjauksen yhteydessä sakastin länsiseinän pohjoisesta nurkasta löytyi pienen alttarin takaa umpeen muurattu kaappi. Sieltä löytyi pääkallo ja kaksi käsivarren luuta. Silloinen arkeologisia tutkimuksia johtanut valtionarkeologi Juhani Rinne tulkitsi ne piispa Henrikin reliikkeiksi, koska pyhimyksistä Henrik oli merkittävin meille suomalaisille ja siten kävisi järkeen, että juuri hänen reliikkejään olisi haluttu näin kovin suojella.

Henna: No niin, nyt päästiin luurankoihin kaapissa! Tosiaan kun sitä kalloa on tutkittu, monet tuloksethan puhuvat sen puolesta, että kyseessä voisikin olla Henrikin itsensä pääkallo - näiden muiden luiden yhteyttä kalloon ei ole voitu todistaa.

Rami: Joo! Esimerkiksi radiohiiliajoitustutkimuksethan ovat osoittaneet, että kallo on peräisin siitä 1100-luvun puolestavälistä, eli Henrikin elinajalta. Toisaalta kuitenkin tätä Lallin kirveeniskua tai muitakaan ulkoisen väkivallan merkkejä ei kallostakaan löydy. Tutkimuksia on tehty ahkerasti, ja varmasti tehdään jatkossakin kallon salaisuuksien selvittämiseksi.

Mutta siis nythän siihen sakastin salakaapin tilalle on tehty ihan normaali kaappi. Siellä on esim. alttaritekstiilejä, kirjoja, kolehtihaaveja ja muuta sellaista sälää. Lionsin viirikin siellä näkyi olevan, kun kävin kurkkaamassa tätä jaksoa varten.

Henna: Pyhäinjäännöspiilosta romuvarastoksi siis.

Rami: Jeps. Tuomiokirkossahan on toki säilynyt muitakin reliikkejä ja pyhimyksiin liittyviä juttuja. Esimerkiksi pyhimysmaalauksia on paljon Agricolan kappelissa ja siellä täällä muuallakin kirkossa. Lisäksi vaikka Turun palossa (josta muuten puhutaan seuraavassa jaksossa) melkein kaikki, mikä palaa tai sulaa, paloi ja suli. Sakastin toisessa osassa paksun kiviseinän takana ollut esineistö kuitenkin säästy. Siellä oli varastoituna paitsi pyhimyksiä esittäviä puupatsaita, myös esimerkiksi Autuaan piispa Hemmingin pyhäinjäännöslippaaksi nimetty koristeellinen puuarkku ja teline.

Henna: Joo. Jos kuulijat eivät muista kuka Autuas piispa Hemming oli (ja vaikka muistaisivatkin) kerrottakoon, että kyseessä on 1300-luvulla elänyt merkittävä piispa. Kuolemansa jälkeen ihmetekoja suorittaneesta Hemmingistä pyrittiin julistamaan pyhimys 1400-luvun lopulla, mutta prosessi jäi reformaation myötä kesken ja Hemming jäi pyhimyksen esiasteelle, autuaaksi. Kun tätä arkkua tässä samassa 1920-luvun rytäkässä tutkittiin, löydettiin sieltä kasa reliikkejä. Varmaan koska tarina autuaasta Hemmingistä oli tutkijoilla mielessä, laitettiin sitten koko arkku ja teline Hemmingin nimiin - ajoituskin istuu siihen 1400-1500-lukujen vaihteeseen, ja osa reliikeistä tulkittiin Hemmingin itsensä jäänteiksi. Muitakin pyhäinjäännöksiä sisältä löytyi, eli vaikka ne oli reformaation myötä jääneet uskonopillisesti turhaksi, meidän onneksemme niitä ei raaskittu tai uskallettu kuitenkaan hävittää.

Rami: Yhteensähän sakastin kaapista ja Hemmingin pyhäinjäännöslippaasta löytyi noin 90 pyhäinjäännöstä, mikä on pohjoismaiden osalta yksi suurimpia kokoelmia. Yksi mainitsemisen arvoinen reliikki on hienoa punaista silkkiä oleva kallonsuojus, johon on kirjailtu kohtaus pyhimyksen mestaamisesta. Suojuksen sisällä on muutama isompi luupala ja lukuisia pellavapusseihin ommeltuja luunsiruja, jotka ajoittuvat huimalle aikavälille 300-luvulta ennen ajanlaskun alkua aina 1300-luvulle saakka. Kaikki luut eivät ole kallon luita, eivätkä kaikki myöskään ole peräisin ihmisestä. Aivan aluksi tämäkin reliikki laitettiin Henrikin nimiin, mutta sittemmin tulkinta on vaihtunut pyhäksi Eerikiksi, sillä kuningas mestattiin kirjailun kuvan tavoin. Nyt tämäkin tulkinta on uudessa tutkimuksessa asetettu epäilyksen alle, sillä kovinkaan moni asia ei lopulta viittaa siihen, että reliikit olisivat pyhän Eerikinkään - mutta kenen sitten, se ehkä joskus vielä selviää.

Henna: Joo, se on hyvä tässä kohtaa muistuttaa, että tieto muuttuu sitä mukaa, kuin vaikkapa uusia tutkimusmenetelmiä kehitellään, ja mukana on myös paljon kunkin tutkijan omaa tulkintaa. Eli nopeasti meni ainakin itsellä pää vähän pyörälle näitä eri aikojen reliikkitutkimuksia lukiessa. Mutta meidän nettisivuille on kerätty linkkeinä tästä ja muistakin aiheista tutkimusta, eli osoitteesta turuntuomiokirkko.fi, sieltä kun klikkaatte Tutustu historiaan -sivun alaotsikkoa "apua tutkimuksiin", niin löydätte perille. Sitä kautta jokainen kiinnostunut voi lukea lisää myös joistain muistakin Tuomiokirkon kokoelman pyhäinjäännöksistä. Vaikka toisaalta ainakin musta on myös kiehtovaa, että mysteerejä ja selvitettävää riittää edelleen, jään kuitenkin mielenkiinnolla odottamaan, mitä uusi tutkimus tuo tullessaan.

Rami: Joo saa nähdä! Vaikka kirkossa pyhäinjäännöksiä ei pidetä esillä, vaan ne ovat museon kokoelmissa, Helsingin Kansallismuseossahan on esillä yhdet Turun tuomiokirkon reliikeistä, nimittäin Getsemanen kivet!

Henna: Joo, niitä pieniä kalkkikiven murusia oon mäkin käynyt tihrustamassa! Maunu II Tavasthan ne toi tänne Turkuun Jerusalemin matkaltaan 1400-luvulla. Näissä on mukana aitoustodistus, jonka mukaan kivet olivat osa sitä kalliota, jolle Jeesus vuodatti tuskanhikeä rukoillessaan Getsemanen puutarhassa ennen kuin sotilaat tulivat ja hakivat hänet tuomittavaksi Pontius Pilatuksen eteen. Aika monet muistakin reliikeistä päätyivät löydyttyään 1920-luvulla Helsinkiin ja

Museoviraston kokoelmiin. Niitä muistettiin kysellä takaisin vasta kun katolinen Pyhän Henrikin seurakunta pyysi itselleen yhtä Henrikin reliikkiä, nimittäin tämän värttinäluuta. Vuonna 2007 sitten loput reliikeistä palasivat Tuomiokirkon kokoelmiin.

Rami: Kaikkea jännittävää nekin esineet ovat saaneet kokea! Mutta tässä tämä jakso tällä kertaa, kiitos kuuntelusta ja moikka!

Henna: Heippa!

Tuomiokirkon kirkonkellot soivat.